

УДК 321.01/02

Лазарев С. С., ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського»

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ В РАМКАХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН ТА РУХІВ

В даній статті досліджується сутність соціально-політичних змін та рухів, теорії мобілізації ресурсів, надається обґрунтування цієї теорії як актуальної і можливої для застосування до сучасного політичного процесу.

Зрозуміти сутність еволюційних змін у політиці, поступового реформування політичного життя, упорядкованості політичних структур і політичних перетворень можна, розглядаючи їх у системі політичного процесу, політичних змін і політичного розвитку. Як свідчить світова політична історія, слід розрізняти такі ключові поняття сучасної політичної думки, як «політичний процес», «політичні зміни» і «політичний розвиток».

Історична реальність показує, що змінення політичного устрою, скасування уряду, створення нової конституції, формування політичної культури, голосування в парламенті, здійснення політичних реформ, видання указу тощо – дії різнопорядкові. Вони не впливають автоматично одна з одної. Політичну систему або політичну свідомість не можна так швидко і так легко змінити, як, наприклад, склад парламенту або уряду. Такі зміни відрізняються за суб'єктами творення, за часом, за своїми масштабами і глибиною. Однак у результаті різних політичних дій, взаємодії політичних інституцій, прийняття й реалізації політичних рішень формується і розвивається політичний процес.

В Україні процеси трансформації супроводжуються змінами у розумінні громадянами власної ролі в процесі управління суспільними процесами, що загалом призводить до започаткування інституту громадянського суспільства та поступового накопичення досвіду неформальної організаційної активності.

Завданням політології стає аналіз теоретичних моделей, що розвинуті в різних дослідницьких підходах, частіше – для концептуалізації реальності соціально-політичних рухів, їх верифікація в емпіричній реальності та розробка нових напрямків досліджень з метою пояснення проявів соціально-політичних рухів. Так, теорії колективної поведінки та мобілізації ресурсів склалися в межах окремих індустріально розвинутих суспільств. Всі ці аспекти свідчать про актуальність тематики даної наукової розвідки.

Метою статті є аналіз теорії мобілізації ресурсів щодо сучасних політичних змін. Це вимагає вирішити наступні завдання: дослідити сутність соціально-політичних змін та рухів; окреслити ті підходи, які дають можливість найбільш адекватно вивчити політичні зміни та рухи; охарактеризувати теорію мобілізації ресурсів; визначити ті аспекти теорії, які мають можливість пояснювати сучасні політичні процеси.

Суспільний рух визначався як теоретичний конструкт, що характеризує специфічний, конфліктний тип колективної дії, яка базується на солідарності та порушенні традиційних меж системи. Базовими ідеями нових суспільних рухів виступають якість життя, протест проти «символічних кодів», реалізація права кожного на культурну та соціальну самобутність. Для нових суспільних рухів характерний новий тип колективної дії, де індивідуальна ідентичність домінує над колективною. Це створює нові «індивідуалізовані» форми громадянської активності, а громадянська участь визначається тенденцією до більшого втручання громадян в процес прийняття рішень на локальному, національному, глобальному рівнях [1, с. 93]. Наскільки ці теорії здатні пояснити суперечливу політичну реальність – це важливе питання, на яке мають бути дані відповіді вітчизняною політологією.

Політичні зміни – це наростання нового у структурних і функціональних особливостях політичних явищ, що забезпечує як самовідтворення, так і оновлення суспільно-політичного організму. Глибинні політичні зміни стають фактом тільки після кількох або навіть багатьох циклів самовідтворення політичної системи. Системно циклічний розвиток свідчить про перехід до якісно нового стану, до оновлення суспільно-політичного організму. У цьому зв'язку не можна змішувати такі політичні явища, як «зміна уряду» і «зміна політичного ладу».

Соціально-політичні зміни, динаміка політичного життя не зводяться до лінійних процесів. Будь-який суспільний процес несе в собі приховані нелінійні параметри. Людська історія як цілісний процес саморозвитку має нелінійний характер. Приклад тому – історія України з її несподіваними поворотами, падіннями та злетами. Або інший приклад: сучасні соціальні процеси і явища не можна пояснити формаційною теорією. Так, прогрес світового співтовариства не вкладається у схему розвитку і зміни суспільно-економічних формацій, оскільки останні не можуть відобразити всю складність реального світу. Не випадково наука звернулася до таких понять, як епоха і цивілізація. Однак це не виключає і того, що лінійні зв'язки сповна виправдані. Та навіть процес, який може здаватися еволюційним при слабкому рівні інновації, насправді є результатом складного взаємопроникнення явищ.

Поняття «політичні зміни» не означає заперечення абсолютно всього того, що було набуте у попередньому розвитку політичного життя, політичної системи, і визнання лише нових елементів і зв'язків, що не існували раніше. Навпаки, політичні зміни включають відтворення з максимальним усвідомленням всього ґрунтового, кореневого, глибинного. Вони передбачають також творення по-новому нетрадиційних сторін або властивостей життєдіяльності політичних систем та їхніх структур.

Нова, змінена політична система у стані функціонування витісняє традиційне. Поряд з цим відбувається творення нового на більш високому рівні. Змінюється режим політичного процесу. Такі зміни потребують нового змісту і форм політичної упорядкованості національної політичної системи і світового політичного порядку.

Зміна порядків – це зміна епох у розвитку людства. Сучасне суспільство вступило у всесвітню епоху зміни порядків. Така зміна відбувається нерівномірно, по різних осях багатомірного розвитку. За умов «політичних змін» рівень неупорядкованості соціально-політичного життя може досягти критичної точки. Щоб «політичні зміни» мали доцільний результат, рівень неупорядкованості не повинен перетворитися на хаос, інакше зміни втрачають смисл і трансформуються у руйнівний і загрозливий процес. Найбільш типовими ознаками такого стану суспільства є: різноманітність політичних орієнтацій за відсутності очевидного домінування хоча б однієї з них; швидка зміна політичних пріоритетів; спалахи екстремізму; схильність до використання крайніх засобів політичного впливу (голодовок, страйків) та інших форм силового тиску на владу, а з боку влади – звернення до кримінальних та адміністративних заходів там, де можна використати політичні заходи; відсутність чітко визначених прав; невміння регулювати політичні конфлікти; ставлення до політики як до жорсткої системи ієрархічних зв'язків, що не допускає жодного відхилення від накресленої лінії поведінки або, навпаки, як до необмеженої сфери реалізації егоїстичних, вузькогрупових інтересів; орієнтація більшості учасників політичного процесу на політичний радикалізм з його стійкою схильністю до рішучих дій у політиці; звернення до швидких і простих рішень у розв'язанні складних проблем; почуття власної правоти та ін.

Отже, «політичний процес» і «політичні зміни» пов'язані між собою. Процес і зміни у своїй взаємозалежності забезпечують «політичний розвиток», який уособлює безперервність процесу розвитку, а «політичні зміни» – його дискретність.

Політичний розвиток – це перехід з одного політичного стану до іншого, якісно більш досконалого, від простого до більш складного

на основі зростання і зміни політичної культури оволодіння досконалими формами політичної діяльності. Отже, політичний розвиток здійснюється у двох взаємопов'язаних, але різних планах – процесу і змін. Поступовість їх перетворень на основі просування вперед є еволюція політичного розвитку.

В цьому аспекті цікавим є звернення до теорії нових соціальних та соціально-політичних рухів. У рамках цієї теорії політичних рух розглядається як реакція на процес політичної модернізації, як протест проти технократії. Важливими аспектами є створення нової колективної ідентичності і зміна політичного контексту.

У даному контексті важливою є і загальна теорія розвитку, згідно з якою історичний процес розвивається за специфічною логікою у певному напрямку, відповідно із історичними закономірностями, та характеризує політичні рухи просто як симптоми поточних політичних змін, які з'являються в моменти криз або революційних проривів. Справжня ж причина змін лежить у сфері історичної необхідності. Теорії, що прийшли на місце теорії розвитку, зосередилися на творчій ролі людської діяльності і відстоюють випадкову, відкриту природу історичного процесу, визначають політичний рух зовсім інакше, стверджуючи, що саме політичні рухи є творцями, конструкторами соціальних змін.

Розглядаючи теорію мобілізації ресурсів, варто згадати роботу Дж. Фрімана «Політика жіночого звільнення: дослідження виникнення соціального руху та його співвідношення з політичним процесом» (1975 р.), в якій соціолог пояснює процес виникнення і розвитку руху і при цьому використовує поняття «мобілізація ресурсів». Дж. Фріман розглядає ці поняття як різні гілки соціально-політичного руху, які використовують різні методи і досягають, відповідно, різних результатів. Дві основні гілки руху мали різні аспекти протесту, стратегію і тактику. Ліберальний рух задіявав лобіювання, петиції, звернення до законодавців, заклики голосувати певним чином, судові справи, підвищення освіти громадян. Друга гілка руху прагнула отримати владу в існуючій системі, метою руху була зміна структури таким чином, щоб жінки, як соціальна група, мали іншу ідентифікацію. Дії були спрямовані на зміну законів, інститутів, структури зайнятості.

У 80-х роках ХХ ст. поширюється аналіз культурних проявів суспільних рухів, до концептуального арсеналу якого застосовується концепт Фреймінгу як альтернативний концепту мобілізації ресурсів. Фреймінг визначається як процес динамічного символічного конструювання загального бачення зовнішнього (по відношенню до суспільного руху) світу і ролі самого руху в цьому світі. Фреймінг, як процес,

складається з трьох елементів: діагностичного (інтерпретація ситуації, символічне конструювання конфлікту), прогностичного (механізми вирішення конфлікту), мотиваційного (інтерпретація стимулів, що мотивують до колективної дії) [4, с. 58]. Теорія «соціального конструївизму» визначає фрейми як «стратегічні зусилля груп людей з конструювання схем розуміння світу і самих себе, що легітимізують і мотивують колективні дії». Трансформація фреймів створює нові цінності, вірування, смисли, що сприяють участі у русі [2, с. 44]. В процесі трансформації виникають нові ідентичності. Конструювання нових колективних ідентичностей зумовлює соціальні зміни.

Для характеристики політичних змін можна використовувати теорію відносної депривації. Якщо модель мобілізації ресурсів пояснює головним чином механізм формування руху та роль його організацій, то поняття відносної депривації допомагає інтерпретувати причини виникнення руху.

Крім вказаних теорій використовується також теорія політичного процесу. Поняття циклу протесту використовується в теорії політичного руху для пояснення його загальної логіки, зв'язку з іншими рухами, використання їх мереж, досвіду та ресурсів. Виникнення політичного руху в більшості країн відбувається в періоди загального протесту і мобілізації; різні рухи були пов'язані ідеологічними або особистими контактами.

Згідно з сучасними теоріями, політичні рухи є справжньою причиною, агентами (суб'єктами) політичних змін, а не лише результатом самостійних історичних процесів. Вони виробляють, конструюють, перетворюють і здійснюють революції, і їх дії є свідомими та творчими. Таким чином, вони не з'являються автоматично в потрібний момент, а активно рекрутують і мобілізують своїх прихильників, борються не за попередньо встановлений результат, який може бути лише прискорений, а за особливі цілі, які обираються свідомо.

В рамках системної теорії суспільства політичні рухи кваліфікуються як обурення, патологія, прояв безладу або політичної дезорганізації; протистояти їм або компенсувати їх повинні механізми, що врівноважують політичну систему.

В рамках сучасного підходу раціонального вибору політичні рухи фігурують як досить адекватні засоби досягнення політичних цілей, як специфічна форма політичних дій, які вживають колективи людей задля досягнення своїх цілей, коли в них немає звичайних, інституційних можливостей для представництва власних інтересів.

Можна стверджувати, що існує дві протилежні моделі суспільства, які відповідають протилежним підходам до вивчення політичних

рухів. Згідно першої моделі, політичні рухи з'являються «знизу», коли рівень невдоволеності, обурення та краху надій перевищує певний рівень. В даному випадку політичні рухи представляються як стихійний, спонтанний вибух колективної поведінки, який лише пізніше набуває лідерів, організацію, ідеологію. Прихильники іншої – представляють підприємницький, або конспіративний образ: політичні рухи розглядаються як цілеспрямовані колективні дії, які мобілізуються та керуються лідерами та ідеологією для досягнення специфічних цілей. Ця модель робить наголос на структурному контексті, що полегшує або стримує виникнення політичних рухів. Тобто, політичні рухи з'являються, коли умови, обставини, ситуація є сприятливими для цього. За версією іншого різновиду розглянутої моделі, важливу роль відіграє доступність ресурсів: причиною появи політичних рухів є відкриття нових засобів і можливостей, які полегшують колективні дії. Найбільш часто характер політичної системи і, зокрема, поле діяльності політичних можливостей відзначається як основний та вирішальний фактор стримування або полегшення колективних дій.

У сучасних концепціях політичних рухів існує тенденція до синтезу, яка перетинається з теоріями, орієнтованими на дію та структуру. У середині 80-х років минулого століття А. Морріс і Ц. Херрінг зробили висновок, що політичні та структурні зміни є вирішальними для розуміння соціально-політичних рухів. Питання полягає в тому, чи можна стерти цю біполярність і поєднати обидва підходи?

Б. Кландерманс вважає, що підвищена увага до теорії мобілізації ресурсів соціально-політичних рухів та їх структури веде до заперечення їх індивідуального та соціально-психологічного виміру. Необхідно створити нову, модифіковану теорію з відповідним підходом до мобілізації ресурсів. На думку Б. Кландерманса, потрібно покінчити як з традиційними підходами до політичних змін, так із запереченням лише соціально-психологічного аналізу за теорією мобілізації ресурсів [5, с. 76].

Фр. Міллер робить спробу збагатити теорію мобілізації ресурсів розробкою проблеми суб'єктивного рівня. Він зосереджує увагу на двох процесах, вирішальних для реформаторських або революційних рухів. Один – невдоволення системою (політизація), тобто покладання всіх недоліків на інституційні структури, а не на лідерів. Інший – формування мотивацій в учасників, що полегшують їх рішення щодо головного завдання: залучати до політичного руху нових прихильників та направляти їх у певному напрямку. З цієї точки зору, в теоріях, які орієнтуються на структурно-організаційну сторону політичних

рухів, повинна бути відновлена психологічна складова. Включення пізнавальних психологічних посилок замість спонукальної термінології в рамках теорії мобілізації ресурсів має допомогти в проясненні як відносин між політичними рухами і суспільством, так і процесів політичного розвитку і зростання самих рухів [Цит. за: 3, с. 254].

Тут, безумовно, цікавою є думка Р. Тернера, який намагався поєднати теорії колективної поведінки та мобілізації ресурсів. Він визнає успіхи, досягнуті теорією мобілізації ресурсів, і протриває бажанням розглядати її неодмінно в якості альтернативи більш традиційному підходу, прихильниками якого є Блумер, Смелзер та інші. Р. Тернер вважає, що теорія мобілізації ресурсів створює в важливий внесок у вирішення питань, які залишаються невирішеними в рамках ортодоксальної теорії колективної поведінки. По-перше, це питання про «позаінституціональне»: чому люди відхиляються, відступають від встановлених інституційних шляхів; по-друге, про «переклад почуттів в дії»: чому люди перетворюють позаінституціональні диспозиції в дії; по-третє, про «колективні дії»: чому люди збираються разом для вираження своїх почуттів і прагнень. Таким чином, повна і збалансована теорія політичних рухів повинна включати в себе найбільш важливі положення обох згаданих концепцій [Цит. за: 3, с. 276].

З цього приводу, засновники теорії мобілізації ресурсів – Д. Макадам, Дж. Маккарті і М. Залд вказують, що повне розуміння динаміки руху може бути досягнуто лише за умови широкого концептуального бачення нового і старого підходів. Вони заперечують односторонні пояснення витоків політичного руху «зверху» і «знизу» і вважають, що між макроструктурними умовами (політичними, економічними, організаційними) і мікродинаміки рухів існує зв'язок. Реальна дія здійснюється на третьому рівні, проміжному між індивідуальними і широким макроконтекстом, в якому закріпився соціально-політичний рух [5, с. 43].

Така тенденція до синтезу є найбільш адекватною до сучасної політичної ситуації в світі. Поєднання різних підходів дозволить краще зрозуміти політичні закономірності, які ховаються за виникненням, існуванням і зіткненням політичних рухів. Крім того, це може забезпечити стратегічний напрямок дослідницького поля для спроб синтезувати обидва підходи.

Політичні рухи є втіленням характерної двобічності політичної реальності. Реальна політична дія в рухах розгортається на проміжному рівні – між макро – та мікро –. Процеси, що відбуваються в політичних рухах, забезпечують зв'язок між макро – і мікроаспектами політологічної теорії. Зв'язок між індивідуальними і політичними структурами найвиразніше проявляється саме в соціально-політичних рухах.

Соціально-політичні рухи являють собою також проміжну стадію в динаміці виникнення нової політичної тканини, дозволяючи нам дослідити політичну реальність в момент її народження. Це означає, що вони беруть участь у формуванні, конструюванні, реформуванні суспільства, і є важливими суб'єктами структурних змін і побудов. Соціально-політичні рухи відносяться до процесів, за допомогою яких суспільство здійснює свою організацію на основі системи історичних дій та через класові конфлікти і політичні рішення. Як вважає П. Штомпка, соціальні рухи включають в себе такі основні компоненти соціальних рухів: колективність людей, що діють спільно; єдність стосовно мети колективних дій, а саме – зміни в суспільстві, при чому, мета повинна сприйматись учасниками однозначно; колективність відносно дифузної, з низьким рівнем формальної організації; дії мають відносно високий ступінь стихійності не приймають застигли форми. Отже, під соціальними рухами слід вважати вільно організовані колективи, що діють спільно в неінституціалізованій формі для того, щоб зробити зміни в суспільстві. Деякі класичні дефініції соціальних рухів виглядають так: колективні підприємства для встановлення нового порядку життя; колективні підприємства для перетворення соціального порядку; колективні зусилля з зміни норм і цінностей»; колективність, що діє протягом деякого часу для того, щоб забезпечити зміни в суспільстві (у групі), частиною якого вона є, або не допустити змін; колективні зусилля по контролю над змінами або коректуванню їхнім напрямком [3, с. 56].

Крім того, соціально-політичні рухи є проміжним феноменом і в іншому сенсі. Рухи не зводяться цілком і повністю до колективної поведінки, хоча і не є полем, де зароджуються групи інтересів. Тобто, вивчення соціально-політичних рухів допомагає усвідомити сенс проміжної фази внутрішньої побудови структур, побачити, як вони виникають і змінюються. При цьому, соціально-політичні рухи не формують ніяких стабільних і чітко визначених політичних сутностей. Вони переживають цикли розширення і скорочення, і їх цілі та стратегії також можуть змінюватися. Таким чином, соціально-політичні рухи є найважливішим компонентом соціо-індивідуального поля в процесі його постійного самовідтворення. Їх вивчення надає потужну підтримку теорії політичного становлення.

Виходячи зі специфіки зародження політичних рухів, досить продуктивним видається підхід, який проявляється в термінах теорії мобілізації ресурсів, оскільки в якості мотиву створення об'єднань та мереж активісти називають саме необхідність акумуляції ресурсів, які зазвичай є дуже обмеженими.

Акторами політичних рухів є групи, що мобілізуються, – малоресурсні люди. Мається на увазі, що колективні дії в цілому – це справа експлуатованих і соціально малозабезпечених людей або суспільних груп. Адже соціально-політичний рух олігархів або знедолених бюрократів є практично неможливим. В групах, які володіють ресурсами, є інші способи відстоювати свої інтереси, ніж використання колективних дій. Групи, які володіють дуже невеликим рівнем ресурсів, мобілізуються для подолання свого підвласного становища. При цьому, вони можуть це робити тільки за умови, що вони володіють хоч якимись ресурсами, багато в чому альтернативними тим, якими володіє еліта. Тобто, люди активізуються за допомогою мобілізації ресурсів з проміжною метою збільшення загальних ресурсів політичного руху.

В якості мобілізації ресурсів слід звернути увагу на організаційні (роль організації); інформаційні (тип і розвиненість формальної і неформальної комунікативних мереж); матеріальні (гроші, приміщення, обладнання); стратегічні («репертуар колективних дій»); соціальні (солідарність); наявність лідерів («підприємці» колективних дій). У рамках теорії мобілізації соціальних ресурсів Н. Лін вважає такими ресурсами багатство, владу та статус, а обсяг соціального капіталу актора обраховується як сума цих ресурсів у власності тих, з ким актор має прямі або опосередковані зв'язки [7, с. 24].

Особливе значення мають соціальні ресурси, оскільки вони є більш доступними для деяких суспільних груп. У першу чергу, це солідарність, горизонтальні взаємини між учасниками, тобто міцність і розвиненість взаємозв'язків і мережевих відносин всередині руху, а також колективна ідентичність або відчуття приналежності до спільноти або загальної категорії. До цих внутрішніх соціальних ресурсів можна додати ще й вертикальні відносини між рухом і владними групами або особами (від повного розриву до часткової інтеграції через посередників; різні конфігурації дають руху різні ресурси).

Для оцінки релевантності цієї теорії стосовно зародження соціально-політичних рухів слід вказати на ті основні ресурси, якими активісти цих рухів розташовують, або які вони можуть намагатися мобілізувати. В даному випадку для України слід акцентувати увагу на досить слабких матеріальних ресурсах соціально-політичних рухів. Якщо говорити в цілому, то в суто матеріальному сенсі активістські групи (особливо на початковому етапі розвитку) мало забезпечені (відсутність приміщення, власний бюджет). Проте брак коштів досить вдало долається добровільною роботою активістів і симпатиків, особистими пожертвами, взаємодопомогою та консолідацією наявних

ресурсів. Так, відносно більш заможні активісти можуть пожертвувати власні кошти. Також поширена практика використання обладнання або приміщення союзної – більш ресурсної організації. Іноді практикуються внески: нерегулярні в громадську організацію або мережу, більш суттєві і регулярні в профспілку або будинок у самоврядуванні. Зустрічаються й комерційні проекти та спонсорська або фінансова допомога.

Для тих організацій, які мають широке коло так званих «корисних» контактів, проблема частково вирішується диверсифікацією джерел фінансування. Але ще можливе використання альтернативних джерел, внутрішньомережевих.

Важливого значення набувають також альтернативні інформаційні канали. Інституційних інформаційних ресурсів також, у більшості випадків, гостро не вистачає. У активістів політичного руху недостатній доступ до великих засобів масової інформації, їх дії та імідж часто представляються в інформаційному полі в спотвореному вигляді, або взагалі ігноруються. Але у соціально-політичних рухів з'являються свої власні інформаційні канали та комунікативні мережі – Інтернет, «сарафанне радіо», місцеві газети, листівки, дошки оголошень в під'їздах, інтенсифікація спілкування (на різних конференціях, форумах). З'являється активістська середа, де відбувається обмін інформацією та досвідом.

У цьому відношенні цікаво відзначити формування загального напрямку колективних дій. Вдалий досвід колективних дій швидко поширюється на інші групи і місця. Тут слід врахувати, що більшість активістських ініціатив стали звертати увагу на освітлення своїх акцій в засобах масової інформації. Передача інформації журналістській спільноті стала обов'язковим завданням будь-якої організації. Для цього активісти розсилають прес-релізи, запрошують знайомих журналістів, враховують медійні вимоги для подачі інформації про акції.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Теорія мобілізації ресурсів вказує на те, що будь-який соціально-політичний рух може досягти своєї мети лише за наявності необхідних ресурсів. Тобто, успіх будь-якого соціально-політичного руху залежить від здатності його учасників залучати ресурси, мобілізувати людей і укладати альянси. Відповідно до теорії мобілізації ресурсів, аутсайтери можуть здійснювати не менш важливий вплив на результат громадського руху, ніж інсайтери. Оскільки у людей, що знаходяться в не вигідному соціально-політичному становищі, за визначенням не вистачає коштів, зв'язків, навичок лідерства та організаційних ноу-хау, необхідних для успіху політичного руху, цю нестачу ресурсів заповнюють ті, хто

симпатизує руху аутсайдерів. І навпаки, відсутність ресурсів обмежує можливість змін.

Теорія мобілізації ресурсів відображає той факт, що для успішної реалізації соціально-політичного руху важливі дві умови – наявність ресурсів і незадоволеність людей. Дослідження підтверджують принципову значимість створення альянсів, що відкривають доступ до необхідних ресурсів, і свідчать, що беручи участь в рухах, які недостатньо підкріплені ресурсами, можуть від відчаю вдаватися до насильства, таким чином, намагаючись привернути увагу до проблеми.

Бібліографічний список

1. Камінська Л. Ф. теоретичні підходи до дослідження суспільних рухів / Л. Ф. Камінська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 1-2. – С. 91-93.
2. Тысячный М. С. Новые подходы к анализу трансграничных общественных движений в условиях глобализации / М. С. Тысячный // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2010. – № 3. – С. 38 – 62.
3. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка ; пер. с англ, под ред. В. А. Ядова. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
4. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн. – М., 2000. – 347 с.
5. Zald M. Social Movements in an Organizational Society: Collected Essays / M. Zald. – New Brunswick : Transactions books. 1987. – 142 p.
6. Klandermans B. New social movements and resource mobilization: The European and the American approach revised // Research on social movements: The state of art in Western Europe and the USA / Ed. by D. Rucht. Campus Verlag. Westview Press. 1987. – 112 p.
7. Lin N. Social Resources and Instrumental Action // Social Structure and Network Analysis, edited by Peter / V. Marsden and Nan Lin. – Beverly Hills, CA : Sage, 1982. – P. 131-45.
8. McAdam D. Beyond Structural Analysis: Toward a More Dynamic Understanding of Social Movements / Diani M., D. McAdam, eds. // Social Movements and Networks. Relational Approach to Collective Action. Oxford : Oxford University Press, 2003. – P. 281 – 298.

В данной статье исследуется сущность социально-политических изменений и движений, теории мобилизации ресурсов, предоставляется обоснование этой теории как актуальной и возможной для применения к современному политическому процессу.

Essence of socio-political changes and movements, theory of resources mobilization is investigated in this article, the ground of this theory as actual and possible for application to the modern political process is given.